

Марта Гавришко

Історикиня, дослідниця гендерної історії Другої світової війни та Голокосту

«Екскурсію проведе Оленочка»: конструювання гендерних нерівностей у професійних відносинах

«Зараз ми поділимося на дві групи. Із першою групою працюватиме доктор Ковальчук. Другій групі екскурсію проведе Оленочка (імена змінені)», — ошелешив відвідувачок одного з музеїв його директор. Ними були учасниці міжнародної наукової конференції про жіночі виміри Другої світової війни й Голокосту.

Тобто люди, які використовують гендерний підхід у своїх дослідженнях. Тому є чутливими до різних проявів сексизму й дискримінації за ознакою статі в щоденному житті. Зокрема, в контексті мови та мовлення, що може виступати індикаторами різного ставлення до жінок і чоловіків на робочому місці. Неоднакове ставлення згаданого директора до своїх підлеглих зумовлене аж ніяк не відсутністю наукового ступеня в екскурсоводки. Адже приставку «доктор» можна легко замінити на шанобливе «пані».

Однак керівник чомусь проігнорував це, не назвавши навіть офіційного варіанту імені чи/ї прізвища підлеглої, коли представляв її аудиторії. Обмежився «Оленочкою». Його вибір був настільки шокуючим для багатьох із нас, що став темою дня в конференційних кулуарах. І приводом для вибачень організаторок заходу, які не планували «культурного шоку» під час відвідин музею.

Для того, щоб краще зрозуміти, що не так зі звертанням «Оленочка» у виконанні директора музею уявімо собі, що він сказав: «Із першою групою працюватиме Андрійчик. Другій групі екскурсію проведе пані Турій». Можете уявити? І я не можу. Як не можу уявити собі, щоб замовники в ІТ-компанії почули від менеджера: «Веб-сайт вам розробить Олежик, а мобільний додаток – пані Анастасія».

А клієнт(к)ам у банку керівник відділення сказав: «Рахунок вам відкриє Ігорчик, а готівку в касі видасть пані Петренко». Подібні приклади можуть стосуватися різних професійних сфер у різних країнах. Об'єднує їх те, що пестливі форми звертання звучать із вуст тих, хто володіє ресурсом влади й ухвалює кадрові рішення. Тоді як ті, про кого вони говоритимуть, перебувають у нижчій позиції організаційної структури.

Іншою спільною рисою таких прикладів буде те, що зменшувально-пестливі форми імен, як і подібні до них «пташко», «золотко», «сонечко», «дорогенька», використовують на робочому місці головно чоловіки. В основному щодо жінок. Найперше до тих, із якими тісно співпрацюють — заступниці, помічниці, секретарки, практикантки.

Про що ж можуть свідчити такі звертання?

Найперше — про зверхньо-патерналістську позицію мовця. Це характерно для старших за віком колег. Вони таким чином можуть виражати своє «батьківське» ставлення до молодшої співробітниці, яку, на їхнє переконання, треба вчити й наставляти. Екстраполяція сімейних патернів відносин на професійні приводить до того, що старші колеги очікують від молодших визнання їхнього авторитету. Як наслідок, хвалять за «послух» і карають за його відсутність. Саме так можна інтерпретувати мій досвід відносин із колегою-професором, який свого часу називав мене Мартусею. За віком він годився мені в дідусі. Тому я старалася не ображатися на нього за таке звертання. Однак від цього відчуття його зверхності не зникало. По-іншому воно проявило себе на одній робочій нараді.

Тоді професор був категорично незгодний із моєю позицією й гостро розкритикував її. Відтоді я перестала бути для нього «Мартусею».

Похідним від описаного вище є можливий зв'язок неформальних звертань до жінок-колег із сумнівами в їхньому професіоналізмі. Що може бути свідченням гендерних стереотипів, згідно з якими жінки менш компетентні, особливо у так званих «чоловічих» професіях — військовій, інженерній справі, менеджменті тощо. Чи у вирішенні «чоловічих» завдань — ухваленні складних рішень, виконанні доручень, що потребують фізичної сили й витривалості. У таких випадках звертання «дорогенька» буде символічною демонстрацією влади й встановленням ієрархії. Відкритим виразом сумнівів у фаховості жінки-колеги. І неприхованим бажанням «довести» це їй та іншим навколо.

Також зменшувально-пестливі звертання можуть свідчити про доброзичливий сексизм. Він базований на гендерних уявленнях про те, що жінки більш емпатичні, милі, добрі. Готові допомагати й підтримувати. Жертвувати своїм часом і силами заради інших. Тому не випадково від жінок на роботі переважно очікують, що вони готуватимуть корпоративні свята, куплятимуть подарунки дітям працівників, надаватимуть емоційну підтримку колегам, які переживають психологічні труднощі. Чи виконуватимуть інші види робіт, які не належать до їхніх прямих посадових обов'язків, але які в культурних уявленнях марковані як «жіночі». Очікування готовності жінок брати на себе ці обов'язки загорнуті в ласкаві звертання на зразок: «Лесечко, у вас такий гарний почерк, пишіть протокол наради». Або: «Марусечко, твоя кава — найкраща в світі. Завари нам, будь ласка». Чи: «Оксанко, ми всі знаємо, яка така вправна господиня! Зроби нам канапки».

Іншими словами, ніжні звертання до жінок-колег свідчать у першу чергу про сподівання мовців на те, що жінки дотримуватимуться гендерних норм поведінки. Будуть конформними. Аналогічну функцію виконують стереотипні привітання жінок із 8 березня з вуст керівників різних рівнів. Коли нерідко замість відзначати професіоналізм жінок, їм нагадують про те, що вони мають бути милі, красиві й надихати чоловіків. Тобто відповідати певним гендерним уявленням та очікуванням. До жінок, які діють у заданих координатах, застосовують пестливі форми звертання як своєрідну винагороду за те, що вони підкорюються соціальним нормам фемінності. На противагу цьому, підкреслено офіційні форми звертання можуть бути своєрідною формою «покарань» жінок, які виходять за гендерні норми. Тобто є, наприклад, емоційно стриманими, відмовляються виконувати «жіночу» роботу, вказують на неприпустимість сексистських жартів на роботі.

Нарешті, пестливі форми звертання до підлеглих жінок можуть також свідчити про сексуальні домагання. Особливо, якщо вони супроводжуються іншими словесними або фізичними діями. Наприклад, запрошенням на побачення, розмовами про секс, коментарями про тіло й сексуальність жінки, доторками, двозначними вигуками чи рухами. Листами й повідомленнями з сексуальним підтекстом. Пам'ятаю, як один мій університетський викладач вперто називав мене Мартусею. Виділяючи таким чином мене серед інших студенток.

Одного разу перед початком занять він притиснув мене до стіни в коридорі. Нахилився до моєї шиї й запитав, якими парфумами я користуюся. «Ваш запах мені дуже подобається», — підкреслив він. Відтоді його звертання «Мартуся» пронизувало мене наче струм. Я відчувала лише страх, огиду й сором. Мені хотілося бути для нього просто Мартою. Такою ж, як інші Марти на моєму курсі. «Звичайною» студенткою. А не об'єктом сексуальних бажань і фантазій професора.

Із описаного вище бачимо, що використання пестливих форм звертання до підлеглих жінок можуть мати мало спільного з симпатією, повагою і високою оцінкою їхніх професійних якостей. І найімовірніше, ці звертання не подобаються більшості жінок на робочому місці. Насторожують, лякають і принижують їх. Але не всі з них мають можливість сказати про це вголос. Через небажання відкритої конфронтації, боязнь санкцій аж до втрати роботи. Тому уникання фамільярності щодо колег-жінок — це перш за все відповідальність керівників. Які можуть виражати свою підтримку більш ефективними й недискримінаційними засобами. Наприклад, збільшенням зарплати чи принаймні її зрівнянням із зарплатою чоловіків, які виконують ту ж роботу. Премією і бонусами. Відправкою на курси підвищення кваліфікації. Оплатою мовних уроків. Підвищенням. Гнучким графіком. Створенням можливості для догляду за дітьми працівниць.

Але почати можна з простого – відмовитися від зменшувально-пестливих форм звертань до підлеглих жінок. Бо на роботі вони перш за все фахівчині і спеціалістки Олени, а не Оленочки.

Марта Гавришко «Екскурсію проведе Оленочка»: конструювання гендерних нерівностей у професійних відносинах»

**ПОЧУТИ
ОДНЕ
ОДНОГО**

<http://facetoface.50vidsotkiv.org.ua>